

ÎNVĂȚĂMÂNTUL DIN BASARABIA (1917-1918)

CONSTANTIN I. STAN*

La 2 martie 1917, Țarul Rusiei, Nicolae al II-lea, a fost obligat să abdice în favoarea fratelui său, marele duce Mihai Alexandrovici, care a fost nevoit să facă același lucru a doua zi. Contemporan al evenimentelor, Iuri Danilov arată în cartea sa de memorii publicată la Paris în 1927 următoarele: „Abdicarea împăratului Nicolae al II-lea a avut loc la 2/15 martie 1917. Acest act a fost precedat de ordine imperiale care îl numeau pe prințul Lvov drept președinte al Consiliului de Miniștri și pe marele duce Nicolae drept generalisim al armatelor. Actul de abdicare a fost făcut mai întâi în favoarea țareviciului, dar, dată fiind sănătatea sa șubredă, un alt act a conferit drepturile la tron marelui duce Mihail, fratele împăratului.

Cu toate acestea, marele duce Mihail n-a socotit posibil să accepte în condițiile existente povara puterii supreme. Corabia statului se afla deci lipsită de cârmaci și lăsată pradă valurilor furioase care loveau întinderea imensă a țării.”¹

S-a constituit un guvern provizoriu condus de prințul Lvov, care a elaborat un program ce își propunea între altele: „1). Deplina și grabnica amnistie în toate chestiunile politice și religioase, între care și atentatele teroriste, răzvrătirile militare, delictele agrare ș.a.; 2). Libertatea cuvântului, a presei, a asocierii, a întrunirii și a grevei (...); 3). Suprimarea tuturor îngrădirilor sociale, profesionale și naționale; 4). Grabnica pregătire pentru convocarea în baza votului obștesc, egal, direct și secret a Constituantei care să fixeze forma de guvernământ și constituția țării; 5). Înlocuirea poliției cu miliția populară; 6). Alegeri în organele cărmuirii locale pe baza aceluiași vot obștesc; 7) Suprimarea tuturor restricțiilor pentru soldați în exercitarea drepturilor publice acordate celorlalți cetățeni”.²

Românii din Basarabia au fost surprinși de rapida derulare a evenimentelor. Numeroși martori oculari, inclusiv dascăli, vorbesc despre

* Prof. dr., Liceul de Artă – Buzău.

¹ Yuri Danilov, *La Russie dans la guerre mondiale (1914-1917)*, Paris, 1927, p. 535.

² 2. Căpitan Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei în Ajunul marelui eveniment al Unirii*, ediție de Jipa Rotam, Neculai Moghior, Ion Dănilă, București, 2000, p. 80-81.

această stare de spirit. Elena Alistar-Romanescu, de pildă, medic și profesor la Liceul eparhial de fete din Chișinău, afirmă în memoriile sale încă inedite că „frații basarabeni s-au urnit greu, abia după două săptămâni de la declanșarea revoluției am putut ieși în oraș la o ședință a unui grup de inițiativă, care încerca să înjghebeze un partid național în Basarabia.” La această primă întâlnire s-a citit o scrisoare a marelui filantrop și patriot basarabean Vasile Stroescu, care spunea că „toată averea lui e pusă în folosul partidului ce se formează acum”.³

La rândul său, profesorul Romulus Cioflec consemna în amintirile sale starea de spirit existentă în capitala Basarabiei subliniind: „Chișinăul e cuprins și el de înfrigurare, de înfrigurarea de a deveni grabnic revoluționar (...). A fost mai greu până ce oamenii s-au putut încredința că nu-i amăgire, a fost destul ca lumea setoasă de libertate să se asigure că trunchiul țarismului a fost răsturnat și trecut în istorie.”⁴

Cu toate acestea, frații basarabeni au început să se organizeze. La 13 martie 1917, la inițiativa lui Pantelimon Halippa și a lui N.N. Alexandri s-a hotărât constituirea unei societăți culturale și literare care își propunea tipărirea de cărți de poezii și povestiri, organizarea unui cor moldovenesc, care va cânta în limba poporului. Tot în limba moldovenească urmau să se țină conferințe și lecții. Această limbă va trebui introdusă în „școlile începătoare”. Noua societate avea un rol pozitiv întrucât se ocupa de renașterea spirituală a românilor basarabeni. Ea acorda o atenție deosebită învățământului în limba română, practic inexistent până atunci. Era nevoie însă de un partid politic care să conducă lupta națională. Relevând acest lucru, transilvăneanul Onisifor Ghibu, după Marea Unire profesor la Universitatea din Cluj, scria în memoriile sale publicate postum că: „Din partea-mi nu am putut răbda să nu le spun că, oricât de frumoase și folositoare ar fi poeziile, povestirile și cântecele populare și oricât de necesară ar fi introducerea limbii norodului în școala fiilor săi, un program care să îmbrățișeze asemenea probleme poate fi doar un program pentru timp de pace. Dar Basarabia a intrat, cu sau fără voia ei, într-o epocă de revoluție, când trebuie un program revoluționar, de luptă aprigă pentru toate drepturile de care are nevoie un popor.”⁵

³ Elena Alistar Romanescu, *Amintiri din anii (1917-1918)*. În Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscrise (în continuare se va cita B.A.R., Secția MSS.), Arh. Grigore Tt. Kirileanu, mapa VI, mss. 22, f. 43-44.

⁴ R. Cioflec, *Pe urmele Basarabiei. Note și impresii de la revoluția rusească*, București, f.a., p. 75; vezi și C.I. Stan, *Activitatea lui Romulus Cioflec pentru Unirea Basarabiei cu România 1917-1918*, în „Angustia”, 2/1997, p. 267.

⁵ Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții în Basarabia revoluționară (1917-1918)*. *Amin-tiri*, ediție de Octavian O. Ghibu, Chișinău, 1992, p. 65.

Un rol important în activizarea luptei naționale l-a avut crearea la 3/16 aprilie 1917 a Partidului Național Moldovenesc. Programul său a fost întocmit de un grup de inițiativă compus din Anton Crihan, Ion Buzdugan, Gh. Andronache, Nicolae Cernei și Iorgu Tudor. O atenție deosebită se acorda învățământului, căci la punctul 2 se preciza: „școlile trebuie să fie românești, iar învățătura să fie fără plată și să aibă chip (posibilitatea n.n.) să învețe în ele copiii ai țăranilor și muncitorilor.”

Programul dat publicității la 3/16 aprilie 1917 se referea și la alte probleme: exproprierea pământului agricol fără nici o despăgubire și împroprietărirea norodului, limba moldovenească (românească) să se introducă în toate dregătoriile de stat, de ținut, de voloste (plasă), de comună, obținerea autonomiei interne ș.a.⁶. Tot în ziua de 3/16 aprilie 1917 a fost aleasă conducerea noii formațiuni politice. Comitetul său de conducere era alcătuit din P. Gore (președinte), Vladimir Herța (vicepreședinte), Pantelimon Halippa (secretar general). Vasile Stroescu a fost ales președinte de onoare.⁷

Crearea Partidului Național Moldovenesc a avut un rol important în conducerea luptei naționale a românilor basarabeni. În primele rânduri ale acestei lupte s-au aflat tinerii, cu precădere studenții. Încă din martie 1917 sau pus bazele unui cerc al tineretului studios moldovenesc din Kiev care înscria în programul său provizoriu obiective avansate: lupta pentru autonomia Basarabiei, „învățământ și serviciu religios în limba poporului, drepturi și libertăți democratice (a cuvântului, a presei, întrunirilor, de gândire), reformele agrară și electorală, administrativă și judecătorească.”⁸ Ulterior s-a constituit *Cercul Național al studenților și ostașilor români basarabeni din Kiev*, intitulat semnificativ – *Deșteptarea*. Noul organism a elaborat la 15/28 aprilie 1917 un program mai avansat, căci stipula „Unirea cu toți românii într-o împărăție” unde guvernul să fie ales cu vot universal, egal, direct și secret, pământul țării întregi să fie împărțit cu dreptate între cei care îl lucrează.” Semnatarii documentului, studenții Vladimir Bogos, în calitate de președinte, Mihai Mihailovici – se-

⁶ „Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, VI, nr. 28, din 9 aprilie 1917, Ion Calafeteanu, Viorica Pompilia Moisuc (editori), *Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România 1917-1918, Documente*, Chișinău, 1995, p. 25-27, doc. 2.

⁷ C. I. Stan, *Minunata tăcere a unui boier basarabean, Vasile Stroescu (1845-1926)*. București 1999, p. 70-71; Al. Ciulcu, *Din viața și activitatea lui V. Stroescu*, în „Viața Basarabiei”, IX, nr. 1, ianuarie 1940, p. 20.

⁸ „Cuvânt Moldovenesc”, IV, nr. 27, din 2 aprilie 1917; Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, ed. a III-a, Iași, 2001, p. 9, doc. VII.

cretar, iar V. Cateli – membru, își justificau atitudinea prin aceea că autonomia nu este suficientă, „fie ea cea mai largă”. Scopul luptei românilor basarabeni era prin urmare unirea cu patria mamă. Autorii documentului declarau în continuare: „Pentru binele și mărețul viitor al nostru trebuie ca și noi, cu inima curată și deschisă, să le spunem rușilor că, până când vom termina bătălia vom lupta cu ei frățește, cum luptă și frații noștri din România, iar după ce vom mântui războiul voim să ne lipim iar cu toții la frații noștri moldoveni și să fim cu ei o țară românească”⁹. Noul program era în concordanță cu realitățile momentului, evidențiind procesul de maturizare politică a mișcării studenților basarabeni, dorința lor fierbinte de a realiza cât mai grabnic libertatea și unitatea întregului neam românesc.

În acest context s-a desfășurat la Chișinău primul congres al studențimii basarabene, găzduit de redacția ziarului „Cuvântul Moldovenesc”. Președinte a fost desemnat prin vot Teofil Iancu, iar ca secretar studentul V. Bogos. Cuvântul de deschidere a fost rostit de P. Halippa care a îndemnat participanții „să înceteze să fie revoluționari ruși, ci trebuie să fie buni moldoveni”, militând permanent pentru schimbarea soartei fraților basarabeni. Patriotul român îndemna tineretul studios, intelectualitatea, pe toți bunii români să continue lupta „până când steagul nostru va fi dus deplin la izbândă”. El evidenția, totodată, faptul că înfăptuirea acestui nobil și sfânt deziderat impune realizarea frăției între toți români: „Să fim uniți cu toții, căci prin unire și prin muncă vom dobândi totul.”¹⁰

Preotul poet, Alecu Mateevici, profesor la seminarul din Chișinău, a salutat Congresul, îndemnând populația românească la unitate și coeziune, deoarece „unirea toate le poate face”. Au vorbit apoi studenții Cociorvă și Vladimir Cazacliu, care au adresat colegilor lor un îndemn fierbinte, militând pentru redeșteptarea sentimentului național: „întâi să fim moldoveni și după aceea revoluționari ruși.”¹¹

Congresul studenților basarabeni a luat în discuție și problema învățământului de toate gradele. Studenții V. Cazacliu și V. Bogos au exprimat în intervențiile lor dorința participanților de a se trece imediat la modernizarea școlilor, crearea de gimnazii atât pentru băieți cât și pentru fete.

⁹ Dimitrie D. Bogos, *La răspântie. Moldova de la Nistru în anii 1917-1918*, Chișinău, 1924, p. 31-32.

¹⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond Onisifor Ghibu, dosar 383/1917, f. 30-34.

¹¹ *Ibidem*, f. 35; C.I. Stan, *Contribuții studențești la Unirea Basarabiei cu România 27 martie/9 aprilie 1918*, în „Forum”, XXXV, nr. 11-12/1993, f. 93.

Ei se pronunțau cu hotărâre în favoarea introducerii limbii române în seminariile de preoți, în școlile de învățători. Totodată a fost lansată ideea deschiderii unei universități moldovenești în Chișinău atât de necesară formării cadrelor. Până la întemeierea ei, care a rămas, din păcate, doar în stadiu de proiect, s-a decis înființarea în cât mai scurt timp a câte o catedră de limba, literatura și istoria românilor la universitățile din Odessa și Kiev. O catedră de limba și literatura română a funcționat între anii 1848-1858 sub egida Ministerului Afacerilor Străine al Rusiei pe lângă Universitatea din Petersburg cu scopul de a pregăti cadrele pentru instanțele judecătorești. Primul profesor a fost desemnat Iacob Hâncu, care a funcționat până în anul 1894, când a ajuns la amintita catedră profesorul P.A. Sârcu, cunoscut slavist, originar dintr-o familie de țărani basarabeni născut în comuna Strățeni din Basarabia. El a predat limba română până în anul 1905, când cursul a fost preluat de profesorul A. I. Iatimirschi, care este autorul unor lucrări referitoare la raporturile între ruși și români.¹² Tot în timpul congresului s-a înființat „Asociația generală a studenților moldoveni”, care și-a ales un comitet central compus din V. Bogos, președinte, V. Cazacliu, vicepreședinte, Vasile Harea, secretar, iar ca membri pe A. Văleanu, 1. Văluță, Gheorghe Racoviță și Petre Stihî.¹³

Congresul studenților moldoveni a avut o importanță deosebită deoarece a clarificat o serie de probleme cu care se confrunta tineretul universitar basarabean. El se înscrie astfel în amplul proces de transformare care a cuprins Basarabia după prăbușirea țarismului. Forumul studențesc a demonstrat dorința tineretului studios basarabean de a accelera schimbările necesare realizării unirii cu țara. Învățământul trebuia să aibă un caracter național și să se desfășoare în limba română.

Învățătorii și profesorii nu puteau rămâne indiferenți la aceste înnoiri. Pentru a fi mai eficienți ei și-au dat seama că trebuie să se organizeze. La 11 aprilie 1917 s-au deschis la Chișinău lucrările *Congresului învățătorilor din întreaga Basarabie*, convocat de zemstva gubernială. Aceasta a desemnat la conducerea înaltului for didactic un delegat în persoana avocatului rusofon A.K. Schmidt. În preajma congresului, care nu a avut un caracter reprezentativ, presa rusească a publicat un apel anonim în numele Partidului Național Moldovenesc. Documentul atrăgea atenția asupra marilor schimbări aduse de revoluția rusă: „Mergeți în mijlocul țăranilor moldoveni și le vestiți că de acu' înainte sunt slobozi; lămurii-le

¹² Ștefan Ciobanu, *Din trecutul Școlii românești*, în „Școala Basarabiei”, I, nr. 4, din 1921, p. 183-190.

¹³ A.N.I.C., fond O. Ghibu, dosar 383/1917, f. 36-37.

ce este slobozenia. Astăzi nimeni nu ne mai împovărează spinarea și umerii; de azi înainte nimeni nu ne va mai asupra”. Anii de dominație și umilire s-au încheiat. „Acum legile ne dau voie să vorbim despre nevoile și rănilile noastre naționale. Deci deșteptați în moldoveni simțul național, mândria de a fi fii ai neamului moldovenesc și hotărârea de a trăi și a muri ca moldoveni”. Documentul preciza că adunarea învățătorilor din 11-14 aprilie 1917 este un prilej potrivit în vederea luării măsurilor necesare „ca norodul moldovenesc să se poată bucura de toate drepturile cetățenești naționale vestite de stăpânirea vremelnică și astfel să-și poată îndeplini menirea lui în rând cu alte națiuni din Rusia.”¹⁴

Apelul nu cuprindea aproape nimic din programul Partidului Național Moldovenesc, limitându-se la lozincile stăpânirii vremelnice. El avea un caracter propagandistic, menit să dezinformeze opinia publică din Basarabia. Se pare că a fost un fals grosolan, deoarece nu se regăsește în documentele Partidului Național Moldovenesc. Scopul era clar: temperarea avântului populației, scoaterea ei de pe făgașul revoluționar.

Tot din acest motiv conducerea congresului a fost încredințată în totalitate elementelor alogene. Pe lângă președinte, A. K. Schmidt, vicepreședinți erau rosoaica A. Kulicovscaia și bulgarul A. Avdutow, iar secretari polonezul A. A. Loseschi și rusul Ocinschi. Dezbaterile s-au purtat în limba rusă, iar participanții s-au pronunțat pentru întemeierea viitoarei Rusii ca republică democratică federativă, fără a analiza în detaliu această problemă. Adunarea a stabilit ca Basarabia să fie în cea mai strânsă legătură cu Rusia Mare Democratică și slobodă. Stăpânirea vremelnică trebuia să se bucure de încredere și ajutor. Doleanțele românilor basarabeni, care constituiau majoritatea populației provinciei dintre Prut și Nistru, nu au fost luate în considerație. Relevând trista realitate, Onisifor Ghibu consemna cu mult realism în memoriile sale: „Congresul, stăpânit de duhul rusesc nou, cu nimic deosebit de cel vechi, nu și-a însușit aceste puncte de vedere (ale basarabenilor n.n.). Tot ce a fost obligat să admită a fost că în școlile populare „învățătura trebuie să înceapă în limba copiilor”, având să continue apoi, din clasa a-III-a încolo în limba rusească”¹⁵. Marele cărturar ardelean sesiza faptul că așa-zisul congres didactic urmărea să frâneze procesul legic, obiectiv al românilor basarabeni de emancipare de sub stăpânirea rusă. El se înscrie, de altfel, pe linia acțiunilor de menținere sub o altă formă a imperiului țarist, acum reformat, în care popoarele asuprite să se bucure de o autonomie

¹⁴ *Ibidem*; vezi și „Școala Moldovenească”, Chișinău, I, nr. 1, iunie 1917, p. 13-14.

¹⁵ O. Ghibu, *op. cit.*, p. 135.

mai mult sau mai puțin pronunțată. Noua Rusie republicană trebuia să devină un stat federal în care dreptul la autodeterminare al națiunilor înglobate cu forța de sute de ani nu era însă pus în practică.

Pentru a preîntâmpina pericolul deturnării mișcării naționale din Basarabia care se înfiripa, de elementele filo-ruse, O. Ghibu a redactat o chemare intitulată *Către învățătorii Basarabiei*, care urma să fie discutată în cadrul unui nou congres cu caracter reprezentativ al profesorilor și învățătorilor basarabeni. Documentul prevedea: 1.) în sate unde sunt cel puțin 30 de copii trecuți de 7 ani să se înființeze o școală; 2.) Limba de predare în satele moldovenești să fie moldovenească. Limba rusească se va învăța deosebit. Toate cărțile de școală vor fi în limba norodului; 3.) Alcătuirea cât mai grabnică a unui plan de învățământ moldovenesc; 4.) Constituirea în fiecare sat a unui sfat școlar; 5.) Ținerea de cursuri pentru învățătorii basarabeni; 6.) Editarea unei reviste de specialitate „Școala Moldovenească”; 7.) Mărirea salariilor profesorilor și învățătorilor; 8.) Deschiderea a cel puțin patru școli de învățători în toamna anului 1917 pentru pregătirea viitoarelor cadre calificate.¹⁶

Apelul avea, prin urmare, un caracter concret, realist și din acest motiv s-a bucurat de un larg ecou în rândurile dascălilor români din Basarabia. Aceștia s-au preocupat de organizarea lor, căci în primăvara anului 1917 și-au creat un comitet propriu de conducere. Noul organism a lansat în mai 1917 un manifest adresat colegilor de pe meleagurile basarabene și dincolo de Nistru, din întreaga Rusie, studenților moldoveni de la facultatea de filologie, științe ale naturii, medicină și științe juridice din fostul imperiu țarist. Documentul releva faptul că revoluția rusă a deschis drumul spre libertate românilor din Basarabia și de peste Nistru. Semnatarii apelului constatau cu tristețe și revoltă că „Moldovenii au rămas printre cele mai înapoiate popoare ale Rusiei”. Ei erau bucuroși că asuprirea națională s-a încheiat, dar subliniau pe bună dreptate că „Acum suntem datori să dovedim prin munca noastră că suntem vrednici de această slobozenie”. Autorii manifestului evidențiau faptul că slujitorii școlii aveau datoria sfântă „de a se pune în fruntea norodului pentru a-l lumina”. Slujitorii școlii erau obligați să contribuie la transformarea învățământului moldovenesc, iar în acest scop ei au creat o obște. Documentul amintea de organizarea unor cursuri de pregătire pentru profesori și învățători „în care să le dea îndrumare trebuitoare ca la începutul anului școlar 1917-1918 să se poată deschide pretutindeni școli moldovenești. Amintita „obște școlară” a hotărât, de asemenea,

¹⁶ *Ibidem*, p. 131-132.

editarea unui jurnal pedagogic numit „Școala Moldovenească”, în care să se dezbată trebile învățământului moldovenesc de toate treptele”.

Pentru buna organizare și desfășurare a activității școlare, semnatarii apelului anunțau inaugurarea pe ziua de 25 mai a unei adunări a tuturor învățătorilor basarabeni. La acest înalt forum urmau să ia parte și preoții care predau religia în școli, „precum și câte un țăran împuternicit din fiecare voloste”. Congresul urma să discute toate chestiunile cu care se confrunta școala moldovenească. Din motivele amintite, manifestul se adresa dascălilor basarabeni care să participe la întrunirea lor în număr cât mai mare: „Veniți, fraților, cu toți la cel dintâi sfat național pedagogic moldovenesc, veniți la serbarea redeșteptării noastre; veniți ca să puneți cu toții umărul pentru ridicarea neamului, veniți din toate părțile la datoria de a hotărî asupra luminării odraslelor neamului moldovenesc, atât de oropsit până acum”.¹⁷

Alături de profesori și învățători au fost elevii din clasele gimnaziale și liceale. În a doua jumătate a lunii aprilie 1917, un grup format din 23 de elevi moldoveni de la cursul superior al Liceului din Soroca au adresat o scrisoare redacției ziarului „Cuvântul Moldovenesc”, exprimându-și bucuria față de constituirea Partidului Național Moldovenesc. Semnatarii mesajului precizau că „acum noi toți suntem gata să sprijinim steagul național moldovenesc și vă încredințăm cu iscăliturile noastre, că precum până acum, tot așa și înainte vom răspândi ideile naționale prin moldoveni, din care mare parte încă se află în bezna întunericii”. Liceenii soroceni se angajau să prezinte poporului basarabean starea reală a lucrurilor și „să sprijine steagul de luptă, ridicat pentru dobândirea drepturilor călcate”. Ei îndemneau pe frații lor „să-și aducă aminte de luptele crâncene ale strămoșilor noștri împotriva dușmanilor, care se străduiau să-i șteargă de pe fața pământului.”

Să strige fiecare moldovean: „Trăiască Basarabia autonomă!; Trăiască Moldovenii slobozi!”¹⁸

La rândul lor, cetățenii din diferite județe ale țării se pronunțau pentru învățământ în limba poporului și în interesul acestuia. Astfel hotărârea adunării delegaților din plasa Lăpușna preciza la punctul 2 că „școala noastră trebuie să fie adevăratul izvor de lumină și știință. De aceea toată învățătura în școala noastră să se facă în limba moldovenească, să se învețe ca o învățatură deosebită precum s-a învățat până acuma în școlile orășenești limba franțuzească și cea nemțească.”¹⁹

¹⁷ „Școala Moldovenească”, I, nr. 2-4, 1917, p. 82-84.

¹⁸ „Cuvânt Moldovenesc”, IV, nr. 33, din 26 aprilie 1917.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 41, din 24 mai.

Avându-se în vedere faptul că adunarea învățătorilor basarabeni din aprilie 1917 nu s-a încheiat cu rezultate scontate, congresul dascălilor moldoveni trebuia pregătit cu atenție. La 24 mai 1917 a avut loc la Chișinău o ședință a comisiei culturale a zemstvei moldovenești. Participant la eveniment, deși nu era membru al amintitei comisii, O. Ghibu arată în memoriile sale că programul acestui for a fost aprobat atunci. După un *Te Deum* urmau să se deschidă lucrările propriu-zise de către un delegat al zemstvei guberniale și salutările delegaților, iar apoi alegerea președintelui. Programul avea în vedere discutarea modului de organizare a învățământului moldovenesc, inclusiv a celui de dincolo de Nistru. Apoi se punea problema înființării unor cursuri de pregătire pentru învățătorii basarabeni, deschiderea unor biblioteci pedagogice și școlare pentru popor.²⁰

Lucrările unui adevărat congres al slujitorilor școlii din Basarabia nu mai puteau fi amânate. Deschiderea lui avea azeziunea Comitetului ostășesc moldovenesc din Iași în frunte cu V. Tanțu, Ion Buzdugan și Gheorghe Năstase care a trimis, potrivit învățătorului patriot Iorgu Tudor, pe voluntarul Grigore Cazacliu la începutul lunii mai 1917 în Chișinău cu împuternicirea de comisar al moldovenilor aflați pe frontul românesc. „Acesta cere în afară de imediata naționalizare a școlilor, îndepărtarea tuturor funcționarilor care fusese trimiși de vechiul regim ca să rusifice Basarabia, astfel ca fiii neamului să poată învăța științele în dulcea limbă a mamei”.²¹

Congresul profesorilor și învățătorilor basarabeni a avut loc la Chișinău între 25-28 mai 1917. Acest forum la care au participat peste 250 delegați reprezentând cadrele didactice românești din Basarabia și întreaga Rusie a fost inaugurat printr-un *Te Deum* oficiat în limba română de arhimandritul Gurie Grosu. Serviciul religios rostit în „moldovenește” a impresionat profund asistența. Un cronicar al vremii consemna cu emoție și mândrie următoarele: „Pentru cea dintâia oară răsuna în această sală (Eparhială n.n.) graiul și cântarea în limba moldovenească atât de prigonită până aci. În sute de ochi licăreau lacrimi de bucurie la auzul slujbei dumnezeiești, care trezea în toate sufletele nădejdi mari și sfinte. Și când corul alcătuit din câțiva preoți, învățători și țărani cântă cuvintele «Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați, căci cu noi este Dumnezeu», de pe fețele

²⁰ O. Ghibu, *op. cit.*, p. 189-190.

²¹ Iorgu Tudor, *În vâltoarea revoluției din 1917-1918. Basarabia autonomă și republică* (manuscris furnizat de prof. George Vioreanu), f. 40.

multora se vedea parcă cum sufletul prinde putere și încredere în sine și în viitorul neamului”.²²

Congresul a fost deschis de președintele Partidului Național Moldovenesc – Pavel Gore. Vorbitorul a salutat participanții prin cuvintele „Frați români!”. El a combătut teza potrivit căreia basarabienii nu erau socotiți români, ci moldoveni, subliniind că „Neamul românesc locuiește în mai multe țări, și astfel avem români ardeleni, români bucovineni, munteni, olteni, moldoveni și macedoneni, dar cu un cuvânt toți suntem români. Neam moldovenesc nu este”.²³

Urmează la cuvânt preotul Țăruș din ținutul Orheiului, care într-o curată „moldovenească” a elogiat slujba religioasă a arhimandritului Gurie, căci „ne-a adus nespus de multă dulceață în inimă. Ghersul moldovenesc trezește în sufletul moldoveanului cele mai sfinte simțiri”. La rândul său, P. Halippa a chemat dascălii basarabeni să contribuie la luminarea poporului oropsit de peste o sută de ani: „Dumneavoastră învățătorii sunteți chemați să clădiți viitorul strălucitor al neamului nostru”.²⁴ Țăranul Ion Codreanu, născut în comuna Ștefănești, județul Soroca, soldat pe front, dar un excelent autodidact, întrucât a învățat singur să scrie și să citească, mărturisește că nu a fost la școală, dar s-a pregătit singur, deslușind slova românească: „Pentru noi toți nu poate fi ceva mai sfânt decât limba noastră moldovenească. Eu sunt un om fără învățătură (...), dar știu ce înseamnă limba mamei, căci pentru dragostea ce i-o port am fost închis la Varșava și Kronstadt”. Vorbitorul a evidențiat faptul că basarabienii sunt români afirmând: „Apoi eu, fraților, am citit prin fel de fel de cărți și am căutat să văd cine suntem noi. Și am aflat că noi suntem români”. Moș Ion Codreanu îndemna, în continuare, pe slujitorii școlii să se înscrie în opera de culturalizare a populației basarabene aflată zeci de ani în ignoranță și beznă spirituală. „Dumneavoastră domnilor învățători să zidiți aici o casă frumoasă cu mii de ferești luminoase care să răspândească în țară întreaga lumină. Să se facă aici, în Chișinău și o universitate moldovenească”. În final, oratorul îndemna tinerii, intelectualii să călătorească în Basarabia, „să meargă ca apostolii pe pământ basarabean pentru a informa poporul indiferent de categorie socială în legătură cu originea și menirea istorică a poporului român: „Mergeți ca apostolii prin Basarabia. Să avem cu toții

²² „Școala Moldovenească”, nr. 2-4, 1917, p. 48 și urm., vezi și *Primul Congres al învățătorilor moldoveni din Basarabia 25-28 mai 1917*, în „Cugetul”, Chișinău, nr. 4, 1992, p. 46 și urm.

²³ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Chișinău, 1993, p. 107.

²⁴ „Școala Moldovenească”, nr. 2-4, 1917, p. 50; I. Tudor, *op. cit.* (mss.), f. 42.

un suflet și un grai, să nu zicem că ăsta-i preot, ăsta-i boier, ăsta-i țăran, ci să zicem că ăsta-i moldovean, frate de-al meu pe care trebuie să-l ajut. Nu interesele de clasă să ne mâie, ci interesul național, care trebuie să fie mai presus de orice”²⁵. Discursul extraordinar ținut de țăranul I. Codreanu a dovedit încă o dată inteligența nativă a poporului român. El a fost întâmpinat cu un entuziasm deosebit. Martor al evenimentelor, profesorul ardelean O. Ghibu descrie în memoriile sale această atmosferă formidabilă în felul următor: „Cuvântarea de o înțelepciune și un curaj fără pereche, a țăranului din Ștefăneștii-Sorocii, a stârnit o nemaipomenită însuflețire între învățătorii care l-au ridicat pe umerii lor și l-au purtat prin sală, în semn de mare dragoste pentru cuvintele spuse. Prin I. Codreanu se poate zice cu drept cuvânt că a vorbit Basarabia însăși, sau mai bine zis, Moldova de totdeauna. Țărănimea basarabeană și-a mărturisit prin el în chip clasic crezul său, de la care nimeni nu se mai putea abate, de aici înainte, fără sancțiuni”²⁶.

După excepționala cuvântare a lui Ion Codreanu a vorbit preotul profesor A. Mateevici, mobilizat ca duhovnic pe frontul românesc, aflat în timpul Congresului în concediu la Chișinău. Autorul celebrei poezii „Limba noastră” a salutat înaltul for al dascălilor basarabeni relevând că „fără unire nu putem îndeplini nimic. Deci să avem un gând, o inimă, un ideal”. El atrăgea atenția participanților că „trebuie să dați poporului idei adevărate, căci altfel întreg învățământul e fără rost”. Oratorul reafirma faptul că basarabeni fac parte din poporul român: „Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-și zic români. Așa trebuie să facem și noi. (...) Trebuie să știm de unde ne tragem (...). Trebuie să știm că suntem români, strănepoți de ai românilor și frați cu italienii, francezii, spaniolii și portughezii. Aceasta trebuie să le-o spunem și copiilor și tuturor celor neluminați. Să-i luminăm pe toți cu lumina dreaptă”²⁷.

După cuvântul plin de înțelepciune al părintelui Mateevici a vorbit arhimandritul Gurie Grosu. Viitorul mitropolit al Basarabiei a mărturisit asistenței că „Adunarea de astăzi este pentru mine ca un vis. Eu de mult am crezut ca moldovenii să fie luminați prin școli în limba lor. Am scris și

²⁵ *Ibidem*; A.N.I.C., fond O. Ghibu, dosar 382/1917, f. 47.

²⁶ O. Ghibu, *op. cit.*, p. 194-195.

²⁷ I. Tudor, *op. cit.*, (mss.), f. 42-43; vezi și Virgiliu Z. Teodorescu, *Un martir al cauzei naționale. Alexei Mateevici*, în „Destin Românesc”, IV, nr. 3 (15), 1997, p. 96-97.

tipărit chiar o Bucoavnă moldovenească. Dar pe atunci eram singur, cu cel mult zece tovarăși de idei pe lângă mine (...). Acum vremurile s-au schimbat. Dumneavoastră v-ați adunat acum sute de inși, ca să întăriți ceea ce nouă ne era oprit: învățământul în limba moldovenească. Mă bucur de această zi ca de Sâmbăta Sâmbetelor și de sărbătoarea sârbătorilor”.

În numele Comitetului Împlinitor eparhial a vorbit preotul Teodor Bogos. El a recunoscut că „Sub vechiul regim preoțimea nu lucra pentru adevăr”, ci pentru stăpânire. „Vechea otravă a stricat și sfânta noastră credință.” Vorbitorul a reliefat necesitatea colaborării strânse între slujitorii altarului și cei ai școlii: „Să nu mai fie de azi încolo despărțire între noi și învățători, căci școala și biserica tot la un popor slujesc.”

A urmat apoi la cuvânt Vasile Harea, delegatul „Asociației studenților moldoveni”, care a declarat că tineretul studios basarabean va lucra mână în mână cu învățătorii pentru luminarea poporului. Boierul Vladimir Herța, vicepreședintele Partidului Național Moldovenesc, a declarat că: „Da, voim să strângem sub steagul acestui partid pe toți moldovenii”. El a reiterat faptul că românii au la origine latina căci: „Suntem români de la Roma, strănepoți de-ai lui Traian. Strămoșii noștri au fost cei mai mari din lume și frații noștri sunt cei mai luminați din câți încălzește pe pământ Soarele lui Dumnezeu.”

În finalul ședinței de deschidere a vorbit președintele congresului, profesorul Teodor Neaga, care a reafirmat în alocuțiunea sa ideea înfăptuirii deplinei libertăți și unități naționale: „Vom ridica cu toții un steag pe care să fie scris – «Trăiască Societatea învățătorilor și profesorilor moldoveni!»”²⁸ Atmosfera era extraordinară. Martor al acestor superbe momente, O. Ghibu scria cu emoție, dar nedisimulată bucurie, următoarele: „Ședința de deschidere a fost de o înălțime impresionantă. Se poate spune că Basarabia n-a mai avut până aici o sărbătoare asemenea acesteia.”²⁹

În cele trei zile ale Congresului au avut loc șase ședințe unde s-au discutat punctele înscrise în programul aprobat anterior. Pentru principalele probleme s-au întocmit rapoarte de către învățătorii Ion Buzdugan, Ana Bocărescu și Gheorghe Năstase, profesorii Ștefan Ciobanu, Nicolae Popovschi, Teodor Neaga, Pavel Arventiev, arhimandritul Gurie, avocatul V. Herța.

²⁸ A.N.I.C., fond O. Ghibu, dosar 382/1917, f. 48.

²⁹ O. Ghibu, *op. cit.*, p. 197.

O chestiune care a suscitât vii discuții a fost aceea a alfabetului, ea ocupând ședința a IV-a a Congresului. La început cei mai mulți învățători erau potrivnici alfabetului latin, gândindu-se că dacă se va primi acest tip de alfabet apoi Basarabia va trece la România, sau din comoditate, deoarece nu voiau să învețe slova românească. La cuvânt s-au înscris nu mai puțin de 27 de persoane, aproape toți pronunțându-se în favoarea folosirii alfabetului latin. Printre vorbitori amintim pe S. Ciobanu, V. Herța, P. Halippa, A. Mateevici, Gh. Năstase, V. Cazacliu, V. Harea, Ion Codreanu, arhimandritul Gurie, apoi câțiva soldați de pe front și țărani. Cel mai vehement dintre ei a fost soldatul Ciocârlă care a amenințat că „dacă de la toamnă ne veți mai învăța rusește, vă vom da afară pe toți din sate”³⁰. Reacția destul de dură, dar hotărâtă a acestui om simplu dezvăluia adversitatea populației basarabene față de alfabetul chirilic și dorința introducerii alfabetului latin.

Forumul cadrelor didactice din Basarabia a elaborat o serie de rezoluții care prevedeau între altele: „1) De la 1 septembrie 1917, școlile din satele moldovenești sau în majoritate moldovenești se vor preface în școli moldovenești; 2) Să se deschidă școli moldovenești și la orașe; 3) La Universitatea din Odessa și la cea din Kiev să se deschidă câte o catedră de limba, literatura și istoria moldovenească până când se va înființa universitate la Chișinău; 4) Religia e obiect de învățământ îndatoritor pentru toți moldovenii din școlile de toate treptele, ea va fi predată de preoți, iar în caz de lipsă de învățători, dascăli și diaconi; 5) în școlile începătoare dascălii îi vor învăța pe copii și cântarea bisericească moldovenească; 6) în întreg învățământul materiile se vor preda în limba moldovenească începând cu clasa I; 7) Congresul apreciază că cea mai bună formă de ocârmuire pentru Rusia e republica democratică federativă (...). Basarabia urma să primească o largă autonomie internă; 8) În școala moldovenească se introduce alfabetul latinesc care va fi întrebuințat atât în cărțile didactice cât și în scris; 9) În fruntea școlilor moldovenești să stea un sfat democratic cu un comisar ca delegat al său. Fiecare ținut să aibă un sfat ținutal și câte un instructor ca ajutor.”³¹

Rezoluțiile congresului au început să fie aplicate în practică. La Universitatea din Odessa a fost înființată începând cu toamna anului 1917 o catedră de limba, literatura și istoria moldovenească, primul ei

³⁰ Gherman Pântea, *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul Unirii Basarabiei*, ed. a-II-a, Chișinău, 1932, p. 107.

³¹ Ion Calafeteanu, Viorica P. Moisuc (editori), *op. cit.*, p. 32-34, doc. 6.

titular fiind renumitul istoric Ion Nistor, viitor profesor la Universitatea din Cernăuți.³²

Congresul învățătorilor și profesorilor din Basarabia a dezvăluit hotărârea fermă a slujitorilor școlii de a rupe cu trecutul. El a solidarizat pe chestiunea naționalizării învățământului țărăimea, studențimea și armata. Acest for didactic a reabilitat ideile de învățatură și cultură neglijate până atunci intenționat de autoritățile țariste și s-a străduit să repună școala în vechile ei drepturi. Congresul a subliniat că în noile împrejurări se impune revitalizarea întregului învățământ basarabean, dată fiind ponderea sa semnificativă în educația moral-politică a populației. Relevând importanța acestui eveniment, O. Ghibu scria în memoriile sale cu mândrie: „Distanța parcursă de învățătorimea moldovenească de la primul congres din aprilie și până la acest congres de la sfârșitul lunii mai este imensă: în locul învățătorilor basarabeni, 90% rusificați, avem acum în față învățători moldoveni 90%, din care aproximativ 1/2 pot fi socotiți câștigați pentru românism. Aproape tot ce a clădit Rusia țaristă în timp de 105 ani, prin viclenie, prin minciună și prin teroare s-a năruit. Pe ruinele acestora adevărul a început să ridice un nou templu, pe care nimic nu va mai fi în stare să-l dărâme, chiar dacă se vor mai năpusti asupra lui furtuni cumplite.”³³

Drumul a fost greu și nu lipsit de asperități. Introducerea alfabetului latin a reprezentat deisigur un succes, dar punerea ei în practică a creat unele dificultăți deoarece nu existau cadre calificate, manuale, material didactic. Primii care trebuiau să cunoască noul alfabet erau învățătorii. De aceea între 17 iunie-15 august 1917 au fost organizate din inițiativa lui O. Ghibu și a lui R. Cioflec cursuri de pregătire destinate învățătorilor. Pentru finanțarea lor adunarea zemstvei guberniale din 6-9 iunie 1917 a hotărât, după ample dezbateri, alocarea sumei de 55.000 ruble³⁴. La aceste cursuri au participat 418 învățători și învățătoare din care 10 erau de peste Nistru. Expunerile erau însoțite de ample și fructuoase dezbateri. Lectorii, în rândul cărora se aflau istorici, scriitori, preoți, medici, între care amintim pe Elena Alistar-Romanescu, Ștefan Ciobanu, R. Cioflec, O. Ghibu, V. Harea, Liviu Marian, A. Mateevici, Andrei Oțetea, Candid Mușlea, G. Tofan, O. Topa ș.a., au abordat în temele expuse cursanților atât probleme metodice cât și o serie de chestiuni legate de istoria și literatura poporului român. În cadrul prelegerilor și dezbaterilor

³² Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusească*, ed. a II-a, Chișinău, 1992, p. 144.

³³ O. Ghibu, *op. cit.*, p. 200-201.

³⁴ Dr. P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*, Iași, 1924, p. 192.

s-a evidențiat unitatea culturală și economică a Țărilor Române în timpul evului mediu.

Cursurile au fost deschise cu o solemnitate deosebită, evidențindu-se continuitatea și unitate a poporului român. Preotul profesor A. Mateevici a citit cu această ocazie celebra sa creație *Limba noastră*, producând o deosebită impresie datorită fiorului ei patriotic.³⁵

Teofil Ioncu a propus cu acest prilej, potrivit relatărilor lui O. Ghibu, să se aducă profesori de la Universitățile din Odessa și Kiev la cursurile învățătorilor din Basarabia pentru lecțiile politice: „Eu m-am opus categoric” – consemna marele pedagog.³⁶

Asemenea cursuri au avut loc în 1917 la Soroca și în anul 1918 la Orhei. Bănățeanul Cassian R. Munteanu, care a întreprins o călătorie în Basarabia la sfârșitul lunii iunie și începutul lunii iulie 1918, consemna în jurnalul său că primul popas l-a făcut în orașul Orhei. Aici se desfășura un curs de învățători și învățătoare (188 români, 10 ruși, 5 ucraineni, 4 bulgari și 2 polonezi) susținut de 12 lectori. O acțiune similară a întâlnit tânărul scriitor bănățean și la Bălți, unde se pregăteau 305 slujitori ai școlii.³⁷

Tot în vara anului 1918, la inițiativa unui grup de intelectuali: O. Ghibu, frații Vasile și Petre Haneș, Ion Nistor, Teodor Porucik ș.a., s-a înființat în Chișinău o Universitate populară unde se predau cursuri de literatură, pedagogie, istorie, medicină, inclusiv veterinară etc. Unul dintre conferențieri, medicul veterinar Ștefan Gh. Usinevici, afirmă în amintirile sale publicate postum: „Cursurile mele despre bolile infecțioase la animale și la oameni erau destul de regulat frecventate mai ales de tineret (...). Desigur, toți lectorii își depuneau munca absolut gratuit.”³⁸

În toamna anului 1918 a fost redeschisă școala de Belle Arte cu predare în limba română și condusă de renumitul pictor basarabean A. Plămădeală. Nu mult după aceea și-a început activitatea și școala de muzică.

Cu toate acestea erau destul de multe greutăți, unele subiective. O serie de intelectuali de origine moldovenească, „dar cu formațiune cul-

³⁵ A.N.I.C., fond O. Ghibu, dosar 382/1917, f. 47; vezi și I. Tudor, *op. cit.* (mss.), f. 45-48.

³⁶ A.N.I.C., fond O. Ghibu, dosar 381/1917, f. 3; C.I. Stan, *Activitatea refugiaților ardeleni bănățeni și bucovineni în Basarabia 1917-1918*, în „Apulum”, XXXI/1994, p. 428.

³⁷ Cassian R. Munteanu, *Prin Basarabia românească. Însemnări de călătorie*, Lugoj, 1919, p. 8-10; 19.

³⁸ Ștefan Gh. Usinevici, *Nostalgii basarabene. Mărturii autobiografice*, Cluj-Napoca, 1996, p. 162.

turală rusească erau de părere că școala cea nouă trebuie să fie distinct „moldovenească” cu limba moldovenească întrânsă, cu cărți moldovenești”.³⁹ De asemenea nu exista în Basarabia pentru tipărirea manualelor școlare decât o tipografie cu litere latine. Ea a fost adusă la Chișinău în urma călătoriei făcută la Iași de Onisifor Ghibu și a fost pusă în funcțiune pe 8 septembrie 1917. Evenimentul a prilejuit o bucurie foarte mare în rândurile luptătorilor moldoveni. La solemnitate au luat cuvântul Pan Halippa, preotul Parfenie, starețul mănăstirii Suruceni, P. Erhan, viitorul episcop al Ismailului.⁴⁰

În pofida greutăților ivite, adunarea zemstvei guberniale a hotărât la sfârșitul lunii septembrie 1917 că „în toate satele moldovenești din Basarabia, din toamna anului acestuia se deschid numai școli moldovenești”. Învățătorii și învățătoarele care nu au fost prezenți la cursurile de limbă moldovenească au obligația să vină la cele din toamnă. Documentul anunța apoi că în cursul lunii octombrie vor fi tipărite și vor fi scoase la vânzare cărțile de învățatură școlară. *Abecedarul, Cartea de citire și Legea lui Dumnezeu*. Învățătura în școlile din satele moldovenești urma să înceapă în luna noiembrie.⁴¹

Cu toate măsurile luate multe probleme au rămas nerezolvate. Într-un apel adresat la începutul lunii decembrie 1917, Comitetul Central al ostașilor basarabeni de pe frontul românesc către frații lor din România se arată că „școlile în care pentru întâiași dată se învață acum românește nu au nici manuale, nici cărți de bibliotecă românești. De asemenea, bisericile sunt lipsite cu desăvârșire de cărți de liturghie”. Având în vedere această stare deosebit de grea, autorii documentului cereau sprijin românilor din regat pentru a-i ajuta căci „ne-am trezit din somnul adânc în care am zăcut atâta amar de vreme”. Ei erau conștienți de faptul că „mișcarea odată pornită să nu înceteze, ci să ne ducă mai grabnic la idealul mult dorit”⁴². Apelul era pe deplin justificat, dar el nu putea fi materializat curând deoarece, o mare parte din teritoriul Regatului român fusese ocupat de Puterile Centrale, iar multe școli din zonă se confruntau cu numeroase și serioase probleme: distrugerea sau avarierea unor localuri, a mobilierului, închiderea unor școli, lipsa manualelor etc.

³⁹ O. Ghibu, *Chemarea la judecata istoriei. Apeluri la rațiune în anii 1946-1952*, vol. I, ediție de O. O. Ghibu, București, 1992, p. 195.

⁴⁰ Pan Halippa, Anatolie Moraru, *Testament pentru urmași*, ed. a-II-a, Chișinău, 1991, p. 36.

⁴¹ „Cuvânt Moldovenesc”, IV, nr. 88, din 28 septembrie 1917.

⁴² „Ardealul”, Chișinău, I, nr. 10, din 3 decembrie 1917.

Cu toate greutățile deosebite, mulți locuitori ai Basarabiei din diverse zone, din orașe și sate, cereau prin petiții deschiderea de școli românești. La 14 ianuarie 1918, sătenii din comuna Valea Trăisteni, ținutul Chișinăului, prin hotărâre obștească cer zemstvei guberniale „ca să deschidă de îndată școala moldovenească din satul nostru, pentru că sunt mai mult de 80 de copii de școală, iar ca învățător de la comisia școlară gubernială cerem pe domnul plasmoscic (cântăreț n.n.) din satul nostru, care poate să ne învețe”. Actul a fost întărit prin semnătura comitetului sătesc, în frunte cu Anton Buliga.⁴³

Nerăbdarea oamenilor era firească însă posibilitățile materiale erau reduse. În februarie 1918, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii din România a întemeiat un serviciu de propagandă culturală în Basarabia. Noul organism a trecut la organizarea unor întruniri, conferințe, dezbateri pentru a contribui la răspândirea științei de carte și a culturii naționale în rândurile românilor basarabeni.⁴⁴

Nici după Unirea Basarabiei cu România în 27 martie/ 19 aprilie 1918 situația nu s-a schimbat radical. Totuși în mai 1918 *Directoratul de instrucție publică*, instituție cu caracter regional, a elaborat *Raportul în chestiunea naționalizării școlii medii*, potrivit căruia „fiecare etnie avea dreptul să-și instruiască copiii în școala sa națională”, dar numărul de instituții de învățământ afectat naționalității respective era determinat de ponderea acesteia⁴⁵. La 14/27 august 1918 a fost elaborat *Proiectul relativ la organizarea gimnaziilor din Basarabia*, potrivit căruia, din cele 38 de instituții de învățământ secundar au fost destinate instruirii copiilor români 27, 4 celor de origine ucraineană, 3 evreilor, 2 rușilor și 2 bulgarilor. De asemenea, în seminarul teologic din Chișinău existau clase atât pentru elevii români, cât și pentru cei ucraineni sau bulgari.⁴⁶

Nu lipsit de importanță este faptul că unii învățători din Vechiul Regat au fost detașați în Basarabia. Astfel, învățătorul A. Satmari din județul Covurlui a primit o detașare pentru anul școlar 1918-1919 în comuna Vulcănești din județul Cahul, unde a desfășurat o susținută activitate culturală. El a organizat șezători sătești, a contribuit la înființarea unei bănci populare și a unui târg în comună.⁴⁷

⁴³ Paul Mihail, *Fapte trecute și uitate. 1799-1918. Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Chișinău, 1993, p. 303, doc. XXXVIII.

⁴⁴ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 141/1919, f. 41.

⁴⁵ Gheorghe E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, București, 1997, p. 198.

⁴⁶ „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 117, din 17/30 august 1918.

⁴⁷ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 141/1919, f. 50.

Învățământul basarabean s-a integrat treptat în cadrul sistemului școlar din România. La un deceniu după Marea Unire s-a întemeiat o Facultate de Teologie în Chișinău, iar apoi una de agronomie, dar o universitate nu s-a înființat, din păcate, cât Basarabia s-a aflat sub stăpânire românească.